

P.P. NEGULESCU

**Conflictul generațiilor
și factorii progresului**

noosfera

SUMAR

Conflictul generațiilor și factorii progresului.....5

Răspunsul domnului Dimitrie Gusti..... 35

Discursuri de recepție..... 61

CONFLICTUL GENERAȚIILOR ȘI FACTORII PROGRESULUI

Domnule Președinte,
Domnilor Colegi,

O chestie de regulament nu este, desigur, o introducere prea potrivită pentru un discurs de recepție, care trebuie să ia, de la început, un caracter festiv, de vreme ce se încadrează într-o ședință, pe care protocolul nostru o consideră ca solemnă. Îmi veți îngădui totuși, sper, să ridic, în câteva cuvinte numai, o asemenea chestie prealabilă, fiindcă nu m-aș putea scuza, altfel, că am întârziat atât de mult să îndeplinesc această formă a ritualului academic tradițional. Articolul 46 din Regulamentul nostru zice, textual: „Membrii activi, nou aleși, ai Academiei, *sunt obligați* să țină un discurs de recepțiune, *consacrat* biografiei și activității științifice a predecesorilor lor”. Cu tot caracterul ei formal, această obligație nu-și putea găsi, în cazul meu, aplicarea firească, întrucât am fost ales într-unul din locurile nou create, în 1935, spre a se putea introduce în compunerea Academiei unele specialități ce îi lipseau. N-aveam dar un predecesor, căruia să-i pot consacra discursul de recepție

cerut de regulament. E drept că articolul în chestie mai are un alineat, după care membrii activi, nou aleși, ai Academiei, mai „pot” trata, în discursul lor de recepție, „orice chestie literară, istorică sau științifică, pe care ar socoti-o potrivită”. Dar acest adaus, așa cum e redactat, nu mai impune o obligație, cu caracter formal, ci acordă numai o îngăduință, cu caracter facultativ. Iar de această îngăduință nu m-am grăbit a profita, pentru un motiv pe care nu-l cred lipsit de îndreptățire.

A arunca, în treacăt numai, o privire generală, asupra unei ramuri oarecare de cercetări, cu prilejul elogiului academic al unui predecesor, ce păstrează locul de căpetenie, e un lucru mai puțin anevoios și care expune, în orice caz, la mai puține riscuri. A aprofunda însă într-o cuvântare festivă, ca fiind obiectul ei exclusiv, o problemă științifică, a cărei expunere nu poate să nu ia forme tehnice și ale cărei dezvoltări pot să ia proporții obositoare, e o întreprindere, oarecum, temerară. Ea expune pe cel ce o încearcă la primejdia de a fi acuzat de superficialitate, întrucât este evident că nu poate da decât prea puțin din ceea ce ar trebui să dea. Această dificultate m-a făcut să stau câțva timp, – prea mult poate, o recunosc, cu părere de rău, – la îndoială. Acestei nehotărâri, în sfârșit, i-au pus capăt îndemnul binevoitoare și, mai ales, insistent repetate, ale domniilor-voastre, cărora nu puteam să nu le dau ascultarea cuvenită.

Spre a ocoli totuși dificultatea, care m-a ținut până acum în loc, am socotit că trebuia să aleg un subiect pe care să-l pot schița numai, aici, întrucât îl pot

prezenta, studiat pe larg, cu toate dezvoltările tehnice necesare, în altă parte, – și anume, dacă îmi este îngăduită această mențiune, în volumul al IV-lea al lucrării mele *Destinul Omenirii*. Întrucât acest volum, care e gata, urmează să apară în curând, lacunele ce vor rămâne, în mod fatal, în expunerea sumară din acest discurs, a problemei pe care am ales-o, vor putea fi acoperite, ulterior, fără prea multă întârziere. Îmi propun, anume, să vă arăt de ce cred că frământările lăuntrice, prin care a trecut țara noastră în ultimul timp, ridică problema generală a factorilor progresului, și ce lumină ar putea arunca, asupra căilor vieții noastre publice, o soluție mai cuprinzătoare a acestei probleme.

Domnule președinte,
Domnilor colegi,

Ceea ce a caracterizat trecutul nostru apropiat, a fost ceea ce s-a numit, nu fără dreptate, conflictul generațiilor. O parte – ar trebui poate să zic o mare parte – a tinerimii noastre a socotit că putea aspira să ia conducerea țării, întemeindu-se, nu pe dovezi de capacitate pe care le-ar fi dat, prin opere de o valoare superioară, ce ar fi izbutit să realizeze, ci pe sentimentul național, de care pretindea că era însuflețită, într-un grad mult mai înalt decât bătrânii în mâinile cărora se afla această conducere.

Se înțelege de la sine că nu mă gândesc nici-decum să pun în discuție însemnătatea, – să-mi dați voie

să adaug: suprema însemnătate, – a sentimentului național. Îl consider, dimpotrivă, cu o convingere, pe care vă rog s-o credeți adâncă și nestrămutată, ca fiind, prin înălțimea lui morală, cel mai nobil dintre sentimentele ce pot însufleți pe oameni. Convingerea aceasta, însă, pe care o avem desigur cu toții, nu trebuie să ne împiedece de a ne pune o întrebare, de o importanță care, din punct de vedere practic, este într-adevăr capitală. Este, anume, întrebarea, dacă sentimentul național poate fi de ajuns, numai el singur, ca să dea, celor ce voiesc să guverneze o țară, succesul pe care își închipuie că ar putea, – și pe care este evident că, în interesul obștesc, sunt datori – să-l aibă.

O amintire istorică ne-ar putea arăta, de mai nainte, că răspunsul la această întrebare nu pare a putea fi afirmativ. Sentimentele, în general, alcătuiesc un sistem de pârgхии, care sunt, desigur, de cea mai mare importanță, în desfășurarea acțiunilor omenești, dar nu le pot asigura, numai ele singure, eficacitatea și nu le pot garanta, numai ele singure, succesul. În amintirea istorică de care voiesc a mă folosi, e vorba de unul dintre sentimentele cele mai adânci și mai puternice, – de sentimentul religios, care, în ordinea metafizică, e tot atât de sfânt cât este, în ordinea socială, sentimentul național. Și totuși, cei ce au crezut, în evul mediu, că puteau, întemeindu-se numai pe tăria și căldura acestui sentiment, să pornească la lupta, plină de riscuri, pentru liberarea, de sub stăpânirea musulmană, a locurilor sfinte ale creștinismului, s-au lovit de greutăți enorme. Iar

prima lor tentativă, atât de lipsită de organizare încât ne pare, astăzi, inexplicabilă, s-a sfârșit în chip dureros, prin jertfirea inutilă a unei mari mulțimi de oameni. Se știe, într-adevăr, că prima cruciadă a început cu o uimitoare expediție populară. În urma apelului înflăcărat, adresat creștinătății în noiembrie 1095, la conciliul de la Clermont, de către papa Urban al II-lea, precum și în urma îndemnurilor stăruitoare ale episcopilor catolici din țările apusene, câteva zeci de mii de credincioși, fanatizați, luând-o înaintea armatelor propriu zise, au pornit sub conducerea inimosului călugăr Pierre L'Ermite și a vijeliosului cavaler Gauthier Sans-Avoir, să cucerească, ei, cu credința lor numai, locurile sfinte. Cât de mare era nepregătirea lor pentru o astfel de întreprindere, o arăta neînchipuita lor ignoranță. Nedepriinși cum erau, ca oameni simpli ce nu făcuseră niciodată călătorii mai mari, cu aprecierea distanțelor, când li s-a părut că se depărtaseră ceva mai mult de locurile de unde porniseră, au început să întrebe cu nerăbdare, dinaintea fiecăruia dintre orașele la care ajungeau, dacă acolo era Ierusalimul. Rău primiți mai pretutindeni, – fiindcă, în lipsa oricărui serviciu de aprovizionare, se dedau adesea, ca să poată trăi, la jafuri, – când au ajuns în sfârșit în Asia, acești războinici improvizați, în număr de vreo 50 000-60 000, au fost măcelăriți până la unul de armatele musulmane, în luptele de lângă Niceea, din octombrie 1096.

Cei ce le-au urmat, apoi, pe aceeași cale, au putut înțelege, măcar aproximativ, că sentimentul lor religios

nu ajungea, numai el singur, ca să le dea izbânda, atât de arzător dorită de întreaga creștinătate. Mai trebuiau multe alte lucruri. Mai trebuia, înainte de toate, o cunoaștere temeinică a condițiilor, de care atârna posibilitatea unei realizări, chiar și numai aproximative, a scopului urmărit. Iar aceste condiții nu li le puteau descoperi căldura și tăria sentimentului lor religios. Nu li le putea arăta decât numai cercetarea amănunțită și sistematică a realităților, în mijlocul cărora aveau să lucreze. O asemenea cercetare, însă, nu putea fi, nici măcar începută, necum dusă la bun sfârșit, decât cu o minte neprevenită, netulburată de niciun entuziasm precipitat, cu o judecată adică rece și metodică. Alături de pornirile înflăcărate ale sensibilității se arătau astfel indispensabile socotelile măsurate și prudente ale inteligenței.

Acest exemplu istoric ne arată că, în cazul ce ne preocupă pe noi, al aspirațiilor și exigențelor sentimentului național al tinerimii noastre, ne aflăm în fața unei probleme, de o însemnătate ce depășește cu mult limitele unei simple curiozități teoretice. E vorba, anume, de factorii ce hotărăsc succesul practic al întreprinderilor omenești, individuale sau colective, oricare ar fi proporțiile lor. Și întrucât aceste întreprinderi urmăresc direct sau indirect, să îmbunătățească viața oamenilor, sub toate formele ei, materiale și morale, factorii lor determinanți pot fi considerați ca fiind, în general, factorii progresului omenirii.

Că n-aș putea supune o problemă atât de complexă, în cadrul strâmt și incomod al acestui discurs de recepție, unei analize amănunțite și sistematice, se înțelege, cred, de la sine. Ceea ce aș putea totuși încerca, ar fi să arăt, folosindu-mă de o controversă cunoscută, cât de anevoie se pot susține soluțiile unilaterale ce i s-au dat uneori, în teorie, și cât de utilă ar putea fi, în practică, o soluție mai cuprinzătoare sau, măcar, mai puțin exclusivă, a ei.

Domnule președinte,
Domnilor colegi,

Credința în realitatea progresului, fără de care nu s-ar fi putut pune problema factorilor lui, e, relativ, nouă. Ea n-a existat în antichitate și în evul mediu. Se credea într-adevăr, pe acele vremuri depărtate, că omenirea n-a putut trăi bine decât la început, în nevinovăția fără de prihană, cu care deschisese ochii pe pământul acesta al tuturor ispitelor vinovate. Legenda vârstei de aur, din antichitatea clasică, și legenda scurtei treceri prin rai a primilor oameni, din biblia creștină, au reprezentat, în perioadele istorice de care e vorba, această concepție pesimistă. Am zis „pesimistă”, fiindcă susținea că omenirea nu și-a putut păstra, în desfășurarea ulterioară a vieții ei, curățenia simplă și fericirea netulburată de la obârșie, ci s-a „stricat” tot mai mult, a decăzut neconținut, confundându-se, din ce în ce mai adânc, în păcate și, firește, în suferințe.

De abia în timpurile moderne a început să se formeze credința că omenirea n-a putut trăi, la început, decât în condiții mai grele, și deci mai rele, decât mai târziu. Părea, într-adevăr, neîndoios că, la început, oamenii, necunoscând încă natura, nu știau care erau cauzele fenomenelor ei și nu le puteau utiliza, ca să-și satisfacă mai ușor, mai repede și mai deplin, nevoile organice. Această posibilitate n-a putut-o dobândi omenirea decât mai târziu, și numai treptat, grație unei îndelungate și penibile experiențe. Siliți să ia aminte, neconținut, la fenomenele naturii, de care se loveau la fiecare pas, oamenii au început a-și da seamă, din ce în ce mai bine, de condițiile în care se produceau ele. Iar adunarea acestor observări, involuntare și nesistematice, ale experienței vulgare, continuarea lor intenționată, și, în sfârșit, organizarea lor metodică, au dus la constituirea științelor propriu zise, – care au început să dea oamenilor puțința de a stăpâni, pe alocurea, natura, utilizând legile fenomenelor ei. De unde rezulta, în chip firesc, concluzia optimistă, că dezvoltarea neconținută a științelor avea să mărească neconținut puterea omului asupra naturii și să pregătească astfel omenirii un viitor din ce în ce mai bun, printr-un progres căruia, în principiu, nu i se putea pune nicio limită.

Cel dintâi reprezentant mai hotărât al acestei concepții a fost filosoful englez Bacon. Ea a fost reluată și susținută apoi, în veacul al XVII-lea și al XVIII-lea, de o sumă de alți cugetători, ca Glanville, Fontenelle, abatele de Saint-Pierre, Turgot, Condorcet și alții. Sunt

caracteristice, în această privință, titlurile pe care unii dintr-înșii le-au dat scrierilor lor. Opusculul, bunăoară, pe care l-a publicat în 1737 abatele de Saint-Pierre era intitulat „*Observations sur le progrès contenu de la Raison universelle*”, iar cel ce s-a publicat după moartea lui Condorcet, în 1795, era intitulat „*Tableau des progrès de l'esprit humain*”. Ieșea astfel în relief, din ce în ce mai mult, ideea că factorul de căpetenie al progresului, în care începuse lumea să creadă, era spiritul omenesc, și anume partea lui intelectuală sau rațională, – singura care, prin cunoașterea naturii, putea duce la stăpânirea ei.

Cei care au dat acestei idei, la începutul veacului al XIX-lea, forme mai accentuate, au fost doi filosofi, atât de diferiți unul de altul, încât un acord al lor, în această privință, ar fi părut imposibil. Și totuși, atât Hegel și cât Comte, au susținut, în fond, unul și același lucru, – că desfășurarea dialectică a ideilor rațiunii sau succesiunea empirică a cunoștințelor pozitive, privitoare la fenomenele naturii, determină schimbările, ce alcătuiesc „devinirea” lumii, în ordinea metafizică, sau „progresul” ei, în ordinea socială. Părea astfel neîndoios că factorul de căpetenie al acestui proces de înaintare înspre mai multă conștiință teoretică și mai multă utilitate practică, era, cum zicea primul dintre acești doi cugetători, rațiunea absolută, sau, cum zicea cel din urmă, inteligența pozitivă.